

PRIČEVANJE IN PREBIVANJE

BITI-PRIČA IN BITI-V-SVETU

Manca ERZETIČ

Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, Vodovodna cesta 101, 1000
Ljubljana, Slovenija

manca.erzetic@insitut-nr.si

Povzetek

»Prebivanje« je tudi po zaslugi Martina Heideggra postalo eno izmed osrednjih pojmovanj v sodobni filozofiji. Prispevek obravnava povezavo med topologijo prebivanja in eksistencialno strukturo biti-priča, ki je načrtana v Heideggrovi ekspoziciji biti-v-svetu v *Biti in času*. V nadaljevanju se prispevek posveča predvsem Heideggrovi opredelitvi zgodovine kot pričevanjskosti v predavanju »Hölderlin in bistvo pesništva« (1936). Zgodovinskost kot pričevanjskost prvotno opredeljuje možnost prebivanja,

sicer to zapade v situacijo brezdomovinskosti. Naposled je v povezavi s tem podan še zasnutek »zgodovinskega mišljenja« pri hrvaškem filozofu Vanji Sutliću.

Ključne besede: prebivanje, pričevanje, Heidegger, biti-v-svetu, zgodovina, Sutlić.

Dwelling and Witnessing. Being-Witness and Being-in-the-World

Abstract

“Dwelling” has become one of the central concepts in contemporary philosophy, also thanks to Martin Heidegger. The paper examines the connection between the topology of dwelling and the existential structure of being-witness outlined in Heidegger’s exposition of being-in-the-world in *Being and Time*. The paper subsequently focuses on Heidegger’s definition of historicity as testimoniality in his lecture “Hölderlin and the Essence of Poetry” (1936). Historicity as testimoniality initially defines the possibility of dwelling, otherwise the latter falls into the situation of homelessness. Finally, in this context, an outline is given of the concept of “historical thinking” in the works of the Croatian philosopher Vanja Sutlić.

170

Keywords: dwelling, witnessing, Heidegger, being-in-the-world, history, Sutlić.

Uvodoma verjetno ni pretirano odveč ugotoviti, da je pojmovanje »prebivanja« (*das Wohnen, dwelling*)¹ postalo relevantno v sodobni filozofiji na podlagi Heideggrovega mišljenja biti, ki naj bi pustilo za sabo metafizično zaznamovano izročilo filozofije, po drugi strani pa mu na koncu filozofije kot metafizike predstoji soočenje s tehnološkim računajočim mišljenjem. *Topologija prebivanja*,² ki ji v pogledu tega soočenja pripada ključna vloga, je izhodiščno začrtana že v *Biti in času*, kjer Heidegger v okviru izpeljave eksistencialne analitike tubiti izpostavi eksistencialno strukturo biti-v-svetu kot odlikovan topos tubiti. Glede same oznake *bit-v* poudari:

Bit-v ne pomeni prostorsko »eno-v-drugem« navzočega, prav tako kot »v« izvorno nikakor ne pomeni prostorske odnose omenjene vrste; nemško »in« izhaja iz innan-, prebivati, habitare, zadrževati se; nemško »an« pomeni: navajen sem, domač z, navado imam; ima pomen colo v smislu habito in diligo. To bivajoče, ki mu pripada bit-v v tem pomenu, označujemo kot bivajoče, ki sem vselej jaz sam. Izraz »sem« je v zvezi s »pri«; »jaz sem« spet pove: prebivam, se zadržujem pri ... svetu kot tako ali tako domačem. Biti kot infinitiv tega »jaz sem«, tj. bit razumeta kot eksistencial, pomeni prebivati pri ..., domač biti z ... *Bit-v je potemtakem*

171

1 »Prebivanje« lahko služi kot prevod za Heideggrovo oznako *Dasein*: »V slovenščini lahko tu-bitno eksistenco naznačimo z besedo pre-bivanje. Toda beseda ,pre-bivanje' nam ne sme služiti kot prevod za eksistenco in Dasein. Na ravni pre-voda se nujno izkaže za neustrezno. Vedeti moramo, da se pri Heideggru ne srečujemo samo z mesti, ki jih ni mogoče prevesti, marveč pridemo tudi do kraja, ko ni več kaj prevesti. Tako v *Na poti do govorice*, prav gotovo eni najskrbneje napisanih Heideggrovih knjig, izraza ,Dasein' sploh ne srečamo, Heidegger govori ,le' o prebivanju (*wohnen, wesen*) ljudi kot smrtnikov. In vendar ,tu-bit' prav tu, kjer ostaja neizrečena, najjasneje spregovori.« (Komel 1996, 34.)

2 Heidegger govori o »topologiji b i t i« (Heidegger 2015, 324); izraz »topologija prebivanja« opiramo na raziskave Jeffa Malpasa (Malpas 2006; 2012; 2021; 2022).

Besedilo je nastalo v okviru izvajanja raziskovalnega programa *Humanistika in smisel humanosti v vidikih zgodovinskosti in sodobnosti* (P6-0341), raziskovalnega projekta *Hermenevtični problem razumevanja človeške eksistence in koeksistence v epohi nihilizma* (J7-4631) in infrastrukturnega programa *Center za promocijo humanistike Inštituta Nove revije* (IO-0036), ki jih finančno podpira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

formalni eksistencialni izraz biti tubiti, ki ima bistveni ustroj biti-v-svetu.
(Heidegger 1997, 86.)

172 Navedek dovolj jasno kaže hermenevitično-fenomenološko poreklo Heideggrove osmislitve *das Wohnen – prebivanja, domovanja, stanovanja, naselitve* – (Heidegger 2002; 2003a; 2003b), ki jo je sicer spodbudilo zlasti intenzivno ukvarjanje s Hölderlinovim pesništvom. Vsekakor velja poudariti, da je bila Heideggrova topologija prebivanja v zadnjih desetletjih deležna široke recepcije v t. i. *eko-fenomenologiji* (Brown in Toadvine 2003) oziroma *oiko-zofiji* (Cesarone 2008), česar v okviru tega zapisa sicer ne moremo podrobneje pretresati. Naše osrednje zanimanje je usmerjeno k povezavi, ki je bila znotraj recepcije Heideggrove misli prejkone marginalno obravnavana: gre za sopripadnost fenomenov *prebivanja in pričevanja*, ki kot taka lahko ne le dodatno osvetli topologijo prebivanja, marveč tudi kritično zaostri vprašanje, kaj tvori *kraj* človekovega prebivanja in ali je ta kraj dosegljiv kot *domovanje, dom in domovina* na način, da človek zmore izpričevati svojo človeškost.³ V tem okviru lahko povezava prebivanja in pričevanja prispeva ključen vidik znotraj premika k temu, kar bi lahko, ob upoštevanju celotnega smiselnega konteksta grških besed ἦθος in ἔθος,⁴ kakor tudi οἶκος,⁵ imenovali *etos prebivanja* (Rocha de la Torre 2023).

3 Prim. Joisten 2012; Komel 2021; Kurir-Borovčič 2022; Erzetič 2023, 213–220.

4 »Nravstvena vrlina pa izvira iz nravi, in iz te besede lahko z majhno spremembo izvajamo tudi njeno ime.« (Aristoteles 2002, 75.) Opomba prevajalca K. Gantarja: »'Nrav', 'navada', 'šega', 'običaj' se v grščini označuje z besedo ἔθος (*éthos*), nravstvena (ἠθική, *ethiké*) pa izvira iz besede ἦθος (*éthos*), ki pomeni 'bivališče', 'način bivanja', 'način življenja', pa tudi 'nрав'. Obe besedi sta po vsej verjetnosti etimološko istega izvora.« (Aristoteles 2002, 339.) Prim. tudi Miller 1974.

5 Skupna etimološka osnova z »vas«: »Pslovan. **vb̥sb* 'vas' se je razvilo z ide. **uik'*-, iz česar je tudi stind. *viś-* 'bivališče, hiša', av. *vīs-* 'hiša, vas, pleme'. To je tvorjeno iz ide. korena **ueik'*- 'vstopiti, priti v, naseliti se', znanega še v stind. *viśāti*, av. *vīsaite* 'vstopi, naseli se', stind. *veśman-* 'hiša, bivališče', av. *vaēsma-* v enakem pomenu, gr. *oikos* 'hiša', alb. *vis* 'dežela, kraj', lat. *vīcus* 'skupina hiš, naselje, vas', got. *weihs* 'vas, trg', let. *viesis* 'gost' in v prvem delu zloženke stprus. *waispatin* 'gospodinja', lit. *viēšpat(i)s* 'gospod' (Va I, 305, Po, 1131, LIV, 611).« (Snoj 2016, s.v. »vas«.)

Zmožnost videnja in slišanja (prim. Barbarić 2019), ki je lastna strukturi biti-priča⁶ lahko hermenevtično-fenomenološko opredelimo kot eksistencialni vidik in posluh razumevanja, čuječni vpogled v-biti, tj. možnosti, da tubit vidi in čuje samo sebe v svetu.

Na prvi pogled se zdi nekako samoumevno, da sta izkustvo pričevanja in eksistencialna možnost biti-priča zasnovana na možnosti biti-v-svetu. S tem da naseljujemo svet in da prebivamo v njem, smo priče marsičemu, kar lahko nekomu drugemu tudi izpričamo ali pa ne. Priče smo lahko ne le posameznim dogodkom, pač tudi *zgodovini*, ki zajema vse to, kar si medsebojno delimo kot svet in nam je tako rekoč usojeno.⁷ Pričevanjsko izkustvo je za nas lahko v več ozirih travmatično, tako da nas potisne v molk in depresijo ter prizadene normalnost prebivanja in sobivanja z drugimi. Eksistencialne izkušnje *biti-priča* zato ne moremo razumeti le na način *biti v situaciji*, da si nekje zraven, da si navzoč pri nečem ali prisostvuješ nečemu ter to lahko posreduješ drugim in deliš z njimi. Tako razumevanje situacijskosti pričevanja, ki je v pričevanjski literaturi sicer prevladujoče, lahko privede do tega, da strukturni moment *biti-priča* dojamemo zgolj kot subjektivno izkustveno dispozicijo in reprezentacijo, ki se naknadno umešča in vmešava v prebivanje in njegove dogodke. S subjektivistično redukcijo izkustva biti-priča se paralelno objektivistično nivelira tudi prostor in čas prebivanja. Za topologijo prebivanja je zato odločilno pripoznanje, da je eksistencialna možnost biti-priča, v kateri so fundirana tudi različna faktična pričevanja, tvorna za sam *inter-medium* biti-v-

6 »Oči so namreč bolj natančna priča kot ušesa.« (Heraklit 22B 101a; Kocijančič 2012, 397.) »Oči in ušesa so ljudem slabe priče, če imajo barbarsko dušo.« (Heraklit 22B 107; Kocijančič 2012, 399.)

7 Heideggrovo razumevanje *Geschichte* (»zgodovina«) kot *Geschick* (»usodnost«, »poslanje«), ki je zelo pomembno za obravnavo navezave *prebivanja in pričevanja*, je v *Biti in času* podano v zvezi z eksistenco in koeksistenco tubiti: »Usodna usodnost [das schicksalhafte Geschick] tubiti v njeni in z njeno ‚generacijo‘ šele tvori polno samolastno dogajanje tubiti.« (Heidegger 1997, 520.) Glagol *schicken* je sicer etimološko soroden s slov. »skok«: »Pslovan. *skočiti je dalje sorodno s stvnem. *giskehan* 'zgoditi se', srvnem. *schehen* 'hiteti, gnati', nem. *geschehen* 'zgoditi se'. Če je pslovan. *skočiti prvotni ponavljalni glagol, je istega izvora kot stir. *scuichid* 'premika, gre h koncu, srvaliž. *kesgyc* 'tresse', vse iz ide. baze *(s)kek- 'hitro se premikati (navzgor), skakati' (LIV, 499).« (Snoj 2016, s.v. »skočiti«.) Nadaljnje povezave s »kačiti«, »razkačiti«, »kočljiv«, »kača«.

svetu. Kjer ni interesa priče, ni zainteresiranosti za svet. Po drugi plati pa prav tako velja, da priče ni, kolikor ni priča nekemu svetu ali, še določeneje, kolikor se ji ne izpričuje neki svet na način prebivanja. Danes smo nemara priče ali ne-priče temu, da je prebivanje bistveno oropano svetovnosti in zgodovinskosti, in pravzaprav nismo v situaciji biti-priča – a toliko bolj nas na vsakem koraku spremlja kamera.

Eksistencialna struktura biti-v-svetu je v *Biti in času* podana znotraj eksistencialnega ustrojstva biti tubiti kot *skrbi*, formalno naznačene kot »biti-si-vnaprej-kot-že-v-(svetu-) kot biti-pri (znotrajsvetnem srečljivem bivajočem)« (Heidegger 1997, 266). Njen smisel tvori časovnost, ki se časi iz končne prihodnosti. Glede eksistencialne možnosti biti-priča je, če pustimo ob strani ontično spričevalo bajke o skrbi (Heidegger 1997, 271–275), osrednjega pomena ontološko izpričanje vidika najlastnejše samobiti, tj. načina, kako se tubit lahko privede pred samo sebe, ki je podano v drugem poglavju drugega odseka prvega dela *Biti in časa* pod naslovom »Tubitnostno izpričevanje samolastne zmožnosti tubiti in odločenost«. ⁸

174 Samolastno izpričanje tubiti, ki ga sporoča brezglasni glas vesti in ga narekuje krivda, da si sam dolžan biti, v trenutku osamí tubit, jo stisne v goli »v«, da ji v svetu postane tesno. Tesnobno razpoloženje eksistencialne osame spravi tubit iz domačnosti okolnega sveta v eksistencialno skrajnost *Unheimlichkeit*, stisko *nedomačnosti*, ki sproža zgroženost in hkrati najbolj avtentično izpričuje tubit v njej sami:

V tesnobi nam je »nedomačno«. V tem se najprej izraža svojevrstna nedoločnost tega, pri čemer se tubit počuti tesnobno: nič in nikjer. Nedomačnost pa pri tem hkrati pomeni ne-udomovljenost. Pri prvi fenomenalni naznaki temeljnega ustroja tubiti in izčiščenju eksistencialnega smisla biti-v v razliki od kategorialnega pomena »notranjskosti« smo bit-v določili kot stanovati-pri ..., domačnost z ... Ta karakter biti-v je potem postal konkretnije viden z vsakdanjo

8 »Iščemo samolastno zmožnost tubiti, ki jo tubit sama izpričuje v svoji eksistencialni možnosti. Poprej pa se mora pustiti najti to izpričevanje samo. Le-to bo imelo, ako naj tubiti ,da razumeti' njo samo v njeni možni samolastni eksistenci, svoje korenine v biti tubiti. Fenomenološki prikaz nekega takšnega izpričevanja zato vključuje v sebi potrditev njegovega izvora iz bitnega ustroja tubiti.« (Heidegger 1997, 365.)

javnostjo >se<-ja, ki v povprečno vsakdanjost tubiti prinaša pomirjeno samozanesljivost, samoumevno »udomovljenost«. Tesnoba nasprotno prinaša tubit nazaj iz njenega zapadajočega prepuščanja »svetu«. Vsakdanja domačnost se zruši vase. Tubit je oposameznjena, vendar kot bit-v-svetu. Bit-v pride v eksistencialni »modus« *ne-udomovljenosti*. Nič drugega ne meni govor o »nedomačnosti«. (Heidegger 1997, 261.)

To, da je tubit v lastnem domovanju priča skrajni negotovosti same sebe v svetu in da to merodajno izpričuje njeno samolastnost (*Eigentlichkeit*), postavlja v drugačno luč ali pa celo zatemni nakazano povezavo med eksistencialno možnostjo biti-priča in topologijo prebivanja, saj je ta privedena do neke skrajnosti, ki nima svojega kraja oziroma je ta kraj neka skrajna možnost tubiti, ki jo kroji njena končnost. V-potegnjeni v osamo v-biti, se tubiti odtegne svet. Ob tem velja spomniti, da je nemška beseda *zeugen*, »pričevati«, povezana z glagolom *ziehen* »vleči«, »potegniti«, slov. »cukati« (et. osnova *deuk**), iz katerega so se razvile tudi besede *Zug* (»vlek«, »poteza«, »vlak« ...), *Bezug* (»odnos«, »prinos«), *Einbezogenheit* (»vpotegnjenost«) in *Entzug* (»odteg«). *Zeuge*, »priča« pomeni nekoga, »ki ga privlečemo pred sodišče«. To, kar tubit povleče ven iz domačnosti na način, da jo odvede od bivajočega, je razumevanje biti, spričo katerega tubit ni le biti-priča, marveč hkrati tudi *priča biti*.

Da se tubiti kot v-potegnjeni in stisnjeni v svoj »v« odtegne svet kot horizont, sproža topološko *dislociranost* prebivanja, ki izpričuje nedomačnost. Dislokacija je povezana z dogajanjem *ontološke difference*, kjer se tubit skozi nič pomika vmes med bivajočim in bitjo, čemur je Heidegger po *Biti in času* posvetil osrednjo pozornost, ki se strne v t. i. bitnozgodovinskem obratu. Človekova tubit je bivanjsko premična na način te vmesnosti, ki preprečuje, da bi bila nameščena v bivanje kot, recimo, kakšno drugo bivajoče, ki pogreša razumevanje biti, marveč bistveno *prebiva*.⁹ Človek je nekdo, ki – stisnjen v nič – *pre-staja bivanje* in zato *prebiva*, kar pomeni, da je hkrati *doma in na poti*.¹⁰ Heidegger v zaključku

9 Glej tudi Valentić 2023, 223–225.

10 Pleteršnikov slovar za »prebivati« navaja: »prebívati, -am, vb. impf. ad 1. prebiti (bom); 1) aushalten; kraljici uže ni bilo prebivati, *Levst. (Zb. sp.)*; leiden, ertragen, C.; ni moči ga p., *Svet. (Rok.)*; — auskommen, C.; ob vodi in suhem kruhu p., *LjZv.*; — 2) sich aufhalten, wohnen; na kmetih p.; ribe v vodi prebivajo; pod eno streho s kom p.; po

predavanj *Temeljni problemi metafizike. Svet – končnost – osamljenost* iz študijskega leta 1929/30 poudari:

Človek je tisto ne-moči-obstati in vendar ne more z mesta. Zasnavljajoč [Entwerfend] ga tu-bit v njem stalno *meče* [wirft] v možnosti in ga tako drži *podvrženega* [unterworfen] dejanskemu. Tako zalučan v lučaju [Wurf] je človek neki *prehod*, prehod kot temeljno bistvo dogajanja. Človek je zgodovina, ali bolje, zgodovina je človek. V prehodu je človek *odrinjen* [entrückt] in zato v bistvu »odsoten«. Odsoten v temeljnem smislu – ne in nikoli navzoč [vorhanden], marveč odsoten v tem, da *biva-proč* [weg-west] v *bivšost* [Gewesenheit] in v *prihodnost*, od-soten in nikoli navzoč, marveč *eksistenten* v od-sotnosti. *Prestavljen* [Versetz] v možno, mora stalno *biti oskrbovan* [versehensein] z dejanskim. In samo zato, ker je tako oskrbovan in prestavljen, je lahko *zgrožen* [sich entsetzen]. (Heidegger 2010, 531.)¹¹

176

Navedeni Heideggrov tekst je nedvomno izredno zgoščeno podan, ključna pri tem pa se zdi opredelitev človeka kot nekoga na prehodu in kot takega zgodovinskega. Heidegger ob tem dvojstvo *Geworfenheit* (»vrženost«, »zasnovanost«) in *Entwurf* (»zametek«, »zasnutek«), ki tvori osnovo eksistencialnega ustrojstva tubiti v *Biti in času* dopolni z *Wurf* (»lučaj«, »met«), ki kot tak razodeva vzajemni odnos »človeka in zgodovine«. Ta soodnosnost ni naveza človeka-subjekta in objekta-zgodovine, saj je človek zgodovinsko premaknjen na prehod, ki ga zaznamuje meja med prisotnim in odsotnim. To, kar Heidegger v *Biti in času* razgrne kot bit-v biti-v-svetu in je, kot smo naznačili, določilno za topologijo prebivanja, v podanem navedku bistveno prestopa meje nastanjenosti med bivajočim in kaže dodatno potezo premičnosti prebivanja »iz kraja v kraj«, »z enega konca na drugega« v zgodovinski po-

vaseh prebivajo kmetje, po mestih gospoda in rokodelci; — 3) übrig bleiben, übrig sein, C., *Levt. (Pril.)*; le-ti bodo vsi jesti zadosti imeli, in bode še prebivalo, *Trub.*; nič časa mu ni prebivalo, *Zv.*; — überflüssig sein, C.; meni kaj prebiva, ich habe an etwas Überfluss, *V.-Cig.*; — potok prebiva, der Bach läuft über, C.« (Pleteršnik 2014, s.v. »prebivati«.)

¹¹ *Entsetzen (sich)* dobesedno pomeni »odstaviti (z mesta, sedeža)«, nadalje pa »navdati z grozo«, »prestrašiti se«, »zaprepati se«. Prim. *DWDS*, s.v. »Entsetzen«. Prim. tudi Heidegger 1989, 482–483.

krajini. Vzajemnost človeka na prehodu in zgodovine kot prehajanja v primerjavi z eksistencialno ekspozicijo biti-v-svetu v *Biti in času*, ki se izostri v osti *Un-heimlichkeit*, prejme še dodaten in drugačen poudarek oziroma način izpričevanja, ki je bistveno zgodovinski oziroma pomeni zgodovino samo. Čeprav je povezava med izpričevanjem samobiti in zgodovinskostjo v *Biti in času* izrecno podana in razvita, preostane vprašanje, kako zgodovina kot svetovnost prehaja in spremlja prebivanje. Mar kot priča? Vse, kar je »na svetu«, (mi) je lahko priča, lahko celo bog »nad svetom«, na poseben način pa (mi) je priča svetovnost sama, in sicer kot *dogajanje zgodovine*. To, da (mi) zgodovina priča, razpre strukturo *biti-priča* na način biti-pričujoč kot *priča biti*. Priče biti nismo mi, subjekti, marveč zgodovina, ki razkriva, kaj se dogaja z nami in kako nam je biti v svetu. Usojanje zgodovine je tako poslanstvo človeka. Zgodovina ni struktura, marveč *godenje, ki priča in se izpričuje v prebivanju*, kar je ključno za to, da Heidegger v kasnejšem, bitnozgodovinskem razvitju svojo misel osredini na *Ereignis, dogodje* (prim. Heidegger 1989). Heidegger se pri ekspoziciji *Er-eignis* sklicuje na osnovo *eigenen (sich)*, »biti lasten«, »primeren«, vendar se je beseda etimološko razvila iz srvnem. *irougen*, nvnem. *eräugen*, »postaviti pred oči«, »pokazati«. ¹² *Ereignis* kot *pred-očenje* in *u-očenje* pomeni zgodovino na ta edinstven in prvoten način pričanja.

177

Pri obravnavi pričevanjskega sklopa v delu *Hermenevtika pričevanja* (Erzetič 2023) sem sicer obravnavala problem umeščenosti pričevalca, ki mu je biti-priča, v vsakokratno zgodovinsko situacijo, skupaj z možnostjo njenega izpričevanja. Vendar v tem okviru ni bilo posebej obravnavano pričevanje zgodovine kot take. Glede prej postavljenega vprašanja, *kaj prvotno vzpostavlja vez med topologijo prebivanja in strukturo biti-priča*, lahko ugotovimo, da se odgovor skriva v pričujočnosti zgodovine na način priče, pri čemer je predvsem potrebno vzeti v zakup, da pričujočnost zgodovine ni struktura, marveč *se godi*.

V svojem rimskem predavanju iz leta 1936 »Hölderlin in bistvo pesništva« Heidegger komentira odlomek Hölderlinovega pisma iz leta 1800, v katerem med drugim piše, da »človek živi v kočah« in da mu je bila »najnevarnejša med vsemi dobrinami, govorica«, dana zato, da »lahko priča o tem, kar je«:

12 Prim. DWDS, s.v. »Ereignis«.

Kdo je človek? Tisti, ki mora pričevati, kar sam je. Pričevanje pomeni pač izpovedovanje, a hkrati meri na tole: zastavljati se za izpovedano v izpovedi. Človek je *ta*, ki *je*, prav v spričevanju lastnega bivanja [*des eigenen Daseins*]. To ne meri na naknaden in obstranski izraz človekobiti [*des Menschseins*], ampak sonareja človekovo bivanje. A kaj naj človek spričuje? Svojo pripadnost zemlji. Ta obstaja v tem, da je dedič in nekdo, ki se uči v vseh rečeh. Te pa so si navzkriž. Kar jih v navzkrižju drži vsaksebi in jih s tem hkrati združuje, Hölderlin imenuje »notrišnjost«. Spričevanje pripadanja tej notrišnjosti se godi z ustvarjenjem sveta in njegovim vznikom prav tako kakor z uničenjem sveta in njegovim zatonom. Spričevanje človekobiti/človeškosti in s tem njegova lastnostna izvršitev se godi iz prostosti odločitve. Ta zajame to, kar je nujno, in se postavi v zavezo najvišje zahteve. Pričevanjskost pripadnosti bivajočemu v celoti se godi kot zgodovina. Da pa bi bila zgodovina mogoča, je človeku dana govorica. Ta je človekova dobrina. (Heidegger 2001, 35–36.)

178 V citatu je za nas najpomembnejša Heideggrova opredelitev, da je zgodovina »pričevanjskost pripadnosti bivajočemu v celoti«, tj. svetu. Heidegger v izvorniku uporabi oznako *Zeugesein* (Heidegger 1981, 36), kar bi lahko prevedli tudi kot »pričevanjstvo«. Zgodovina sama je prvo, kar (nam) priča, da nam je biti-priča (*Zeuge-sein*). Ko Heidegger poudari, kako nam je podarjena govorica, da bi bila zgodovina možna, ne meni, da je pričevanje zgodovine možno šele po človekovi zmožnosti govora. Če naj govorica nekaj *pove* in kot taka izpriča, mora že sama biti zgodovinska in pričujoča na način pričanja. »Pričati«, recimo, v hrvaščini pomeni »govoriti«, »pripovedovati«; hrvaška beseda »povijest« (»zgodovina«) pa v slovenščini pomeni »povest«, »pripoved«, »zgodba«.

Povezave med pripadnostjo zemlji, notrišnjostjo, svobodo odločitve, zgodovino in govorico, ki jih, sledeč Hölderlinu, izpostavi Heidegger, so ključne za obravnavo vzajemnega odnosa med prebivanjem in pričevanjem. Heidegger se posluži tudi formulacije »spričevanje pripadanja notrišnjosti«. S tem da prevzame Hölderlinovo določilo »Innigkeit«, »notrišnjosti«, »notrinskosti«, poglobi razumevanje *In-der-Welt-sein* v smeri vzajemnega nanašanja prebivanja in pričevanja. *Innig* se ponavadi prevaja kot »prisrčen«, »iskren«, »globoko občuten«, »intimen«, »tesen«. Vendar »innig« kot »jemanje

k srcu« prihaja iz biti-sredi-sveta (prim. Komel 1998) v pomenu *prestajanja bivanja v pre-bivanju*, ki ga središčno izpričuje pesništvo. To ne pomeni, da je pesništvo v tem, kar (nam) priča in izpričuje, »nad zgodovino«. Zgodovina kot usojanje (*Geschick*) poklanja pesništvu domovino, sicer mu predstoji »ubožni čas«.

Če se ozremo na Heideggrov spis oziroma predavanje »... pesniško domuje človek ...« (Heidegger 2003a), je pesništvo izjemen način, na katerega človek izpričuje svojo človeškost in tako določilno izpolnjuje svoje prebivanje. Vendar Heidegger v drugem besedilu, ki se prav tako opira na Hölderlina in je posvečeno prebivanju človeka (»Das Wohnen des Menschen«), izrecno poudari, da je treba »najprej šele razmisliti o nepesniškem našega zadrževanja v svetu, izkusiti mahinacijo človeka kot njegovo usodo [*Geschick*; poslanje], namesto da jo zvajamo na golo samovoljo in zaslepljenost« (Heidegger 2002, 220).

Spričo takšnega »nepesniškega zadrževanja v svetu« človek ne izpričuje svoje človeškosti, temveč nečloveškost, seveda, če je pričevanje sploh mogoče. Problem nemožnosti pričevanja je vsekakor v ospredju pri tistih sledilcih Heideggrove misli, ki so v ospredje postavili problem *pričevanja v sodobnem času*, ki ga v mnogih pogledih zaznamuje uničujoče nasilje nad človekom, človeškostjo in človeštvom: Arendt (2007), Levinas (1974), Ricoeur (1972, 2011), Derrida (Blanchot in Derrida 2000), Agamben (2005; 2020), Heiden (2020) idr. Na podlagi njihovih prispevkov se zdi pomembno poudariti ne le, da človek resnično prebiva, kolikor izpričuje resnico, temveč je treba posvetiti pozornost tudi tistim eksistencialnim in koeksistencialnim izkušnjam, ki razkrivajo resnico človeštva v luči nezmožnosti pričevanja in nemoči prebivanja.

Unheimlichkeit v skladu s tem ne zadeva samolastnosti tubiti le v tem, kako ima sebe v lasti, marveč tudi v pogledu tistega, kar si lastí in česar se polašča kot sveta, pri čemer ni grozno le to, da je tubiti sami biti, marveč lahko postane grozen tudi svet v celoti. To lahko v tubiti človeka prebudi vest pričevanja, kakor da sama ni ničesar kriva in je izkrivljen sam svet.

Heidegger tako poleg *Unheimlichkeit*, nedomačnosti, izpostavi še eno nedomače razpoloženje oziroma položaj, in sicer *Heimatlosigkeit*, *brezdomovinskost*, v »Pismu o humanizmu« tudi v neposredni navezavi na *Bit in čas*:

Bližina »te« biti, ki je kot »tu« tubiti, se v govoru o Hölderlinovi elegiji »Heimkunft« [»Vrnitev domov«] (1943) misli iz »Biti in časa« in zasliši iz tega, kar je rečeno v pesmi tega pevca, ter se iz izkušnje pozabljenosti biti imenuje »domovina«. Ta beseda je mišljena tu v bistvenem pomenu, ne patriotično, ne nacionalistično, temveč bitnozgodovinsko. Bistvo »domovine« pa je hkrati omenjeno z namenom misliti brezdomovinskost novodobnega človeka iz bistva zgodovine biti. Nazadnje je izkusil to brezdomovinskost Nietzsche. V okviru metafizike ni mogel najti iz nje nobenega drugega izhoda kot preobrat metafizike. To pa je dovršitev brezizhodnosti. (Heidegger 1966, 207.)

180 Heidegger misli brezdomovinskost bitnozgodovinsko kot zapuščenost bivajočega od biti, ki svet naredi za *zgodovinsko puščo*. Ne gre zgolj za to, da si bit-v-svetu postane tuja na način *Unheimlichkeit*, marveč za *odtujenost* na način brezdomovinskosti, ki zaznamuje svetovnost sveta in v kateri mora izginiti tudi zgodovina kot priča. Govor o »koncu zgodovine« s tem prejme drugačen pomen, tako da sproža posebno zgražanje nad planetarnim stanjem, ki ne zadeva le posameznih krajev prebivanja ter njihovega družbenega in npravnega okolja, marveč *nesvet sveta*. Kolikor ni več zgodovine, ki bi pričala, je svet zveden zgolj še na okolje. Zato so načeloma nezadostne tako okoljevarstvene pobude kakor prebujanje zgodovinske zavesti o spremembi sveta. To spremembo oziroma *obrat* mora pripraviti *vest sveta* samega na način *zgodovinske u-očitve*, dogodja (*Ereignis*). Tak obet se vsekakor dozdeva ne le utopičen, marveč tudi premalo filozofsko utemeljen, da bi mu z mislijo sledili. Vseeno velja vsaj opozoriti na dva filozofa na Heideggrovi sledi, ki sta v perspektivi svetovnega obrata in same vesti sveta zastavila obzorje lastne misli, in sicer Vanjo Sutlića in Ivana Urbančiča. Tako Ivan Urbančič v svojem delu *Zgodovina nihilizma* zapiše:

Zato ta *obrat* Biti ni izmišljija misleca, ampak zgodovinska prigoda, iz katere šele misli in reče besedo, Skok je tu misliv le iz *pomnjenja* onega *obrata bistva* Biti, ki mislečemu odpira možnost odkrivanja obrata kot mišljenja iz drugega začetka. Kajti ravno ta *obrat* je *drugi začetek* drugačne *zgodovine Biti* in s tem tudi drugačnega mišljenja. Tako preide tudi *svet* v svoje izvorno bistvo kot sklad protislovnosti *jase in skritosti* v vmesnosti med nebom in zemljo. Ta svet je *svet jase skritosti* ali *Ne-skritosti* Biti. (Urbančič 2011, 27.)

Ivan Urbančič je glede navezave na Heideggrovo bitnozgodovinsko mišljenje sam vztrajal v miselni povezavi s hrvaškim filozofom Vanjo Sutličem (Urbančič 2005), kar zahteva posebno obravnavo. Vanja Sutlić je že leta 1968 v svojem delu *Bit i suvremenost* poskusil zasnovati zgodovinsko mišljenje na osnovi tega, kar je opredelil kot *zgodovinski sklop*:

Temeljna naloga sodobne filozofije je miselno dospevanje v nekaj nenavadno enostavnega, toliko enostavnega, da se izmika vsakodnevni, na »predmete« v svetu usmerjeni zavesti – četudi omogoča in njih in zavest. To enostavno in najenostavnejše je zgodovinski sklop v katerega se vključujejo: bistvo človeka, bivajoči [bića] in sama bit. Zgodovina [povijest] ni drugega kot godenje [zbivanje] odnosa človekovega bista, bivajočega [bića] in biti. V strogem smislu je zgodovina odnos, seveda, če z njim ne razumemo formalizirane relacije relativ, v katero lahko vstopi kar koli, temveč izvorna polnina, po kateri vse zgodovinsko je. Ta odnos ni nekaj naknadnega, kar predpostavlja samostojno bistvovanje [bivstvovanje] človeka, z ene strani, bivajočega in biti z druge. Zgodovina kot odnos šele vzpostavlja bistvo človeka v njegovem posredovanju med bitjo, ki se razdeljuje [odjelovljuje] v svetu in med bivajočim(i), ki po njej je (so), tj. nastopa(jo) v svetu.

181

Naloga sodobne misli je torej – da bi zares bila [v koraku, skupaj] z izvornim časom svoje zgodovine, da premotri poti, po katerih filozofija danes želi dospeti v bistvo zgodovinskega sveta, v odnos, v katerem kot ljudje povsod že smo, četudi v našem času najčešče in pretežno tako, da smo od njega kar najbolj oddaljeni, mu odtujeni. Izkuštvno odtujitve (zbrano v filozofiji) je izvor težnje po dospevanju v enostavno, skladno polnino zgodovinskega bistvovanja. (Sutlić 2016, 265–266.)

Glede na izpostavljeni kontekst *zgodovine kot priče prebivanja* je pomembno, da Sutlić v enem izmed svojih zadnjih zapisov, ki je naslovljen »O zgodovinskem mislenju«, Heideggrovo ključno besedo *Ereignis* prevede kot *vest*.¹³

13 Glej tudi Sutličevo obravnavo prevoda *Ereignis* v delu *Kako čitati Heideggera*,

Če ima vest (dogodje) svoje neponovljive in enkratne izzive, ki jih običajno imenujemo epohe, pa tudi če je bila mišljena v epohah, v katerih se vse bolj oddaljuje od polnine začetka in je bliže tehničnemu razvitju, potem skozi te epohe raseta strah in zaskrbljenost, rase negotovost usode. S koliko pozornosti bi morali sprejemati kazanje te vesti in jo kot glasniki raznašati, če bi hoteli biti soodgovorni za to, kar je mišljeno, skupaj doživeto in storjeno? Ali ni sodobni človek ravno najbolj oddaljen od odgovornosti in grožnje, da se zgodovinski sklop vesti (dogodja), smrtnikov (glasnikov), podnebja in ozemlja nepovratno zruši v slab in navidez prikriti nihilizem, za katerega ni dogodja, ki se vse bolj umika, ni smrtnika, ki skončuje, pa ne umre, ni neba, ki je postalo tehnični prostor, ni zemlje, ki rase in se širi kot puščava? Nihče ne ve, kako dolgo bo to trajalo. Za zdaj nam ostaja plamenček upanja, nad katerim mislenje bdi. (Sutlić 2015, 236.)

182

Vijest v hrvaščini pomeni »vest« kot »novico«, »sporočilo«. Beseda izhaja iz et. osnove ide. baze **ueid-* »gledati«, »videti«, ki jo lahko štejemo za najbolj reprezentativno tako v pogledu filozofske vednosti kot pričevanja (*histor, witness, svjedok, očividec*) in pripovedi. V slovenščini ima »vest« še pomen »občutka, zavesti o moralni vrednosti lastnega ravnanja« in ji v hrvaščini ustreza *savjest* (latinsko *conscientia*, starogrško *syneidesis, phronesis*). Pri Sutličevem prevodu *Ereignis* kot vesti seveda ni mogoče odmisлити tudi navezave na Heideggrovo eksistencialno pojmovanje vesti kot izpričanja samolastne tubiti. Sutlić govori o »zgodovinskem sklopu vesti (dogodja) smrtnikov (glasnikov) podnebja in ozemlja« in prenese smisel vesti, ob hkratnem opozorilu na sodobno nihilistično brezvestnost, na pričevanje zgodovine, ki opredeljuje topologijo prebivanja.

Bibliografija | Bibliography

- Agamben, Giorgio. 2005. *Kar ostaja od Auschwitza. Arhiv in priča (Homo sacer III)*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- . 2020. »Testimonianza e verità.« V G. Agamben, *Quando la casa brucia*, 55–89. Macerata: Giometti & Antonello.

kjer se pomudi pri pomenskem potencialu slov. »zgodovine« (Sutlić 1989, 243–237).

-
- Arendt, Hannah. 2007. *Eichmann v Jeruzalemu*. Ljubljana: Študentska založba.
- Aristoteles. 2002. *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Barbarič, Damir. 2019. »O poslušanju in mislenju.« *Phainomena* 28 (108-109): 445–472.
- Blanchot, Maurice, in Jacques Derrida. 2000. *The Instant of My Death/Demeure: Fiction and Testimony*. Stanford: Stanford University Press.
- Brown, Charles S., in Ted Toadvine (ur.). 2003. *Eco-Phenomenology. Back to the Earth Itself*. Albany: State University of New York Press.
- Cesarone, Virgilio. 2008. *Per una fenomenologia dell'abitare. Il pensiero di Martin Heidegger come oikosophia*. Genova: Marietti.
- DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. <https://www.dwds.de/>. Zadnji dostop: 31. maj 2024.
- Erzetič, Manca. 2023. *Hermenevtika pričevanja*. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko.
- Heidegger, Martin. 1966. »Pismo o humanizmu.« V M. Heidegger, *Izbrane razprave*, 180–233. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- . 1977. *Sein und Zeit*. GA 2. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- . 1981. *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*. GA 4. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- . 1989. *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*. GA 65. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- . 1997. *Bit in čas*. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 2001. *Razjasnjenja ob Hölderlinovem pesništvu*. Ljubljana: Nova revija.
- . 2002. »Das Wohnen des Menschen.« V M. Heidegger, *Aus der Erfahrung des Denkens*. GA 13, 213–220. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- . 2003a. »Gradnja Prebivanje Mišljenje.« V M. Heidegger, *Predavanja in sestavki*, 154–173. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 2003b. »... pesniško domuje človek ...« V M. Heidegger, *Predavanja in sestavki*, 197–218. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 2010. *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit*. GA 29. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- . 2015. »Iz izkušnje mislenja.« V M. Heidegger, *O umetnosti*, 315–326. Ljubljana: KUD Apokalipsa.
- Heiden, Gert-Jan van der. 2020. *The Voice of Misery. A Continental Philosophy of Testimony*. New York: SUNY Press.
- Joisten, Karen. 2012. »Iskanje domovine ali: človek med prebivanjem in odhajanjem.« *Phainomena* 13 (47-48): 109–127.
-

Kocijančič, Gorazd (ur.). 2012. *Fragmenti predsokratikov*. Ljubljana: Študentska založba.

Komel, Dean. 1997. *Razprtost prebivanja*. Ljubljana: Nova revija.

---. 1998. »Notrinskost destrukcije.« *Nova revija* 17 (190-191-192): 166–174.

---. 2021. »O materinščini.« *Phainomena* 30 (118-119): 233–262.

Kurir-Borovčič, Mateja. 2022. »On Home (*das Heim*) and the Uncanny (*das Unheimliche*) in Heidegger.« *Phainomena* 31 (120-121): 121–145.

Levinas, Emmanuel. 1974. *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*. La Haye: M. Nijhoff.

Malpas, Jeff. 2006. *Heidegger's Topology: Being, Place, World*. Cambridge, MA: The MIT Press.

---. 2012. *Heidegger and the Thinking of Place: Explorations in the Topology of Being*. Cambridge, MA: The MIT Press.

---. 2021. *Rethinking Dwelling: Heidegger, Place, Architecture*. London: Bloomsbury.

---. 2022. *In the Brightness of Place: Topological Thinking with and After Heidegger*. Albany: State University of New York Press.

Miller, Arthur B. 1974. »Aristotle on Habit (εθῶ) and Character (ἠθῶ): Implications for the Rhetoric.« *Speech Monographs* 41 (4): 309–316.

184

Pleteršnik, Maks. 2014. *Slovensko-nemški slovar*. <https://www.fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar>. Zadnji dostop: 2. junij 2024.

Ricoeur, Paul. 1972. »L'herméneutique du témoignage.« V *Le témoignage*, ur. E. Castelli, 35–61. Paris: Aubier.

---. 2011. *Sebe kot drugega*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.

Rocha de la Torre, Alfredo. 2023. »La crisi dell'abitare. L'ethos dell'occidente.« *Phainomena* 32 (124-125): 5–27.

Snoj, Marko. 2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. <http://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar>. Zadnji dostop: 1. junij 2024.

Sutlić, Vanja. 1989. *Kako čitati Heideggera*. Zagreb: August Cesarec.

---. 2015. »O zgodovinskem mislenju.« *Phainomena* 24 (94-95): 231–237.

---. 2016. »Zgodovinski odnos in zgodovinsko misljenje.« *Phainomena* 25 (96-97): 265–285.

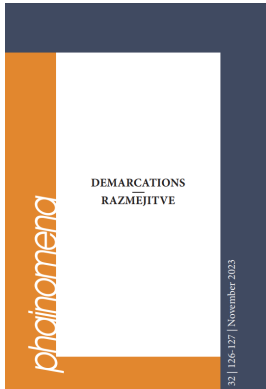
Urbančič, Ivan. 2005. »Problem Sutlićevega zgodovinskega mišljenja in vprašanje transepohalnosti.« *Nova revija* 24 (284): 126–151.

---. 2011. *Zgodovina nihilizma (Od začetka do konca zgodovine filozofije)*. Ljubljana: Slovenska matica.

Valentić, Tonči. 2023. »Metaphysics and Transhumanism.« *Phainomena* 32 (126-127): 215–238.

phainomena

REVIJA ZA FENOMENOLOGIJO IN HERMENEVTIKO
JOURNAL OF PHENOMENOLOGY AND HERMENEUTICS

Phainomena 32 | 126-127 | November 2023

Demarcations | Razmejitve

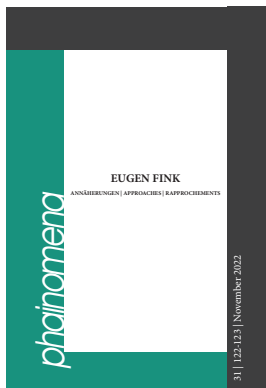
Damir Barbarić | Dragan Prole | Artur R. Boelderl | Johannes Vorlauffer | Cathrin Nielsen | Virgilio Cesarone | Mario Kopic | Petr Prášek | Žarko Paic | Tonči Valentić | Dean Komel | Emanuele Severino | Jonel Kolić | Jordan Huston

Phainomena 32 | 124-125 | June 2023

Passages | Prehodi

Alfredo Rocha de la Torre | Miklós Nyíró | Dario Vuger | Ming-Hon Chu | Maxim D. Miroshnichenko | Jaroslava Vydrová | Malwina Rolka | René Dentz | Igor W. Kirsberg | Izak Hudnik Zajec | Primož Turk | Adriano Fabris

Phainomena 31 | 122-123 | November 2022

Cathrin Nielsen – Hans Rainer Sepp – Dean Komel (*Hrsg. | Eds. | Dirs.*)

Eugen Fink

Annäherungen | Approaches | Rapprochements

Cathrin Nielsen | Hans Rainer Sepp | Alexander Schnell | Giovanni Jan Giubilato | Lutz Niemann | Karel Novotný | Artur R. Boelderl | Jakub Čapek | Marcia Sá Cavalcante Schuback | Dominique F. Epple | Anna Luiza Coli | Annika Schlitte | István Fazakas

